

Tokat Türkülerindeki Deyimlerin Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kullanımı¹

Mahmut DELEN²

Mehmet TOYRAN³

Öz

Dünyanın küreselleşmesi ve teknolojik gelişmeler sonucu milletler arasındaki etkileşim biçimlerinin değişmesi, ikinci dil öğretimi ile ilgili çalışmaların önemini daha da artırmaktadır. Son yıllardaki ekonomik, siyasi ve kültürel gelişmelere ek olarak ikinci dil olarak Türkçe öğretimi alanında yapılan çalışmaların artmasıyla birlikte Türkçe, dünyada en çok öğrenilen diller arasına girmiştir. Dil öğretiminin, kültürden ayrı düşünülme-yeceği bilinmektedir. Nitekim 2018 yılında Avrupa Dilleri Ortak Çerçeve Metnine eklenen kısımlar, dil öğretiminde kültürel öğelerin artırılmasına yönelik önerileri barındırmaktadır. Türkçe öğretiminde de etkin Türk kültür öğelerinin dil öğretimine önemli bir katkı sunacağı açıktır. Türk halk kültürü, bir dile dair en yalın ifadeleri barındırması açısından yabancılara Türkçe öğretiminde mutlaka kullanılması gereken temel bir kaynaktır. Halk kültüründeki dilin en yalın hâli de türkülerde karşımıza çıkmaktadır. Yabancılara Türkçe öğretiminde kelime, kavram, deyim, atasözü, kalıp ifade ve dil bilgisi öğretiminde türkülerin önemli bir kaynak olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada türkü coğrafyasının genişliği nedeniyle Tokat türkülleri örneklem olarak seçilmiştir. Çalışma, repertuvarda yer alan 113 Tokat türküsü ile sınırlandırılmış; bu türküler taranarak deyim öğretiminin yapılabileceği B1 ve B2 seviyesinde kullanılabilir 10 deyim tespit edilmiştir. Deyimlerin tanım ve açıklamaları verildikten sonra, bu deyimlerin yabancılara Türkçe öğretirken hangi bağlamda ve hangi dil becerisine uygun kullanılabilirliğine ilişkin etkinlik önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: *Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, türküler, deyim, kültür aktarımı*

¹ Makale, 6th International Conference On Social Sciences & Humanities May 16-18, 2021 / Siirt University, Turkey'de özet bildiri olarak sunulan çalışmadan faydalanılarak hazırlanmıştır.

² Mahmut DELEN. Doktora Öğrencisi, Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Ordu, mahmuddelen@hotmail.com. ORCID: 0000-0002-7332-6971

³ Dr. Mehmet TOYRAN. İslamabad Eğitim Müşaviri, Pakistan, toyran1@gmail.com. ORCID: 0000-0001-5685-592X
Kaynak gösterme: Delen, M. ve Toyran, M. (2023). Tokat türkülerindeki deyimlerin yabancılara Türkçe öğretiminde kullanımı. *Aydın TÖMER Dil Dergisi*, 8(2), 171-189.

Geliş tarihi: 12.02.2023 - Kabul tarihi: 24.04.2023 DOI:10.17932/IAU.TOMER.2016.019/tomer_v08i2001

The Application Of Idioms In Tokat Folk Songs In Teaching Turkish To Foreigners

Abstract

The change in the forms of interaction between nations as a result of the globalization of the world and technological developments increases the importance of studies on second language teaching. In addition to the economic, political and cultural developments in recent years, with the increase in studies in the field of teaching Turkish as a second language, Turkish has become one of the most learned languages in the world.

It is known that language teaching cannot be considered separately from culture. As a matter of fact, the parts added to the Common European Framework of Reference for Languages in 2018 contain suggestions for increasing cultural elements in language teaching. It is clear that the vast Turkish cultural elements will make an important contribution to language teaching in Turkish teaching. Turkish folk culture is a basic resource that must be used in teaching Turkish to foreigners in terms of containing the simplest expressions about a language. The simplest form of language in folk culture is also seen in folk songs. It is thought that folk songs are an important source in teaching words, concepts, idioms, proverbs, phrases and grammar in teaching Turkish to foreigners. In this study, Tokat folk songs were chosen as a sample due to the wide geography of folk songs. The study is limited to 113 Tokat folk songs in the repertoire; By scanning these folk songs, 10 idioms that can be used at B1 and B2 levels were determined. After the definitions and explanations of the idioms were given, activity suggestions were made regarding the context in which these idioms could be used while teaching Turkish to foreigners and in accordance with which language skill.

Keywords: *Teaching Turkish as a foreign language, Turkish folk music, idioms, The transmission of culture..*

Giriş

Türkler, Anadolu'ya yerleşmeden önce Orta Asya'da ürettikleri gibi Anadolu'da da eski ozanların sanatı olan halk şiiri ürünlerini üretmeye devam etmişlerdir. Ancak üretilen şiirler, sözlü gelenek ürünü olduğu için XI. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar ortaya konan hiçbir şiirin üretici bilgisi kalmamıştır (Kabaklı, 2008: 45). Yüzlerce yıllık geçmişi olan müzikli Türk halk şiiri türlerinden biri olan türkülerin Anadolu'da bilinenlerinin çoğu da dilden dile yayılmış, ilk söyleyeni zamanla bu şekilde unutulmuştur. Türküler, bu yönü ile anonim halk edebiyatı ürünleri içinde sayılmıştır.

Türküler, genellikle hece ölçüsü ile oluşturulmuştur. Geleneğinin Asya'dan gelmiş olduğu düşünülen türküler, genellikle dramatik konuları işlediği için lirik özellik göstermektedir. Çoban türkülerine kayabaşı, dokunaklı bir müzikle söylenenlerine ezgi, Türklerin Varsak boyunun ürettiği türkülere varsağı, Türkmen türkülerine Türkmâni, aruzla yazılanlarına ise şarkı denilmektedir. Türküler, bölgelerine ve söyleniş şekillerine göre Urfa ağzı, Eğin ağzı, Adanalı gibi isimlerle de anılmaktadır (Akalın, 1972: 199). Türküler, genellikle hece vezni ile yazılmakta ve farklı hece ölçüleri ile kullanılabilir de genellikle 7'li, 8'li, 11'li hece ölçüsü kalıplarıyla kıt'alar halinde söylenmektedir (Güleç, 2017: 87). Türkü kıt'ası, yapı bakımından iki bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerden biri türkünün asıl sözlerinden, diğeri ise her kıt'anın sonunda tekrar edilen nakarat bölümünden oluşmaktadır. Asıl bölüme genellikle bend adı verilirken, nakarat bölümüne bağlama ya da kavuştak denilmektedir (Akalın, 1972: 200).

Türküler, konuları bakımından çok çeşitli sınıflandırmalarla değerlendirilmektedir. Bunlar, tabiat türküleri, aşk türküleri, yiğitlik türküleri, tören türküleri, tarihi olayları konu edinen türküler, askerlik türküleri, yiyecekler üzerine söylenmiş türküler, meslek ve iş türküleri, gurbet ve hasret türküleri, ölüm türküleri (ağıtlar), ninniler ve çocuk türküleri, hapisane türküleri, öğretici ve öğüt verici türküler, karşılıklı (diyaloglu) türküler, acıklı olaylarla ilgili türküler, eşkıya türküleri gibi türkü türleridir (Abbasova ve Akkaynak, 2017: 7850).

Türk Halk Kültüründe Türkülerin Önemi

En eski ve köklü müzik türünün halk müziği olduğu bilinmektedir. Halk müziği, halk gruplarının etnisite özelliklerinin yansması ve anlamlandırılması ile ortaya konulmaktadır. Mahallî bir çevrede üretilen; ses perdelerini, ezgileri, ritimleri, formları, çalgıları ve yorumlama özelliklerini etkileyen nitelikle üretimler sağlanarak halka özgü bir müzik kültürü oluşmaktadır (Yöre, 2012: 565).

İlk insan topluluklarından beri sayısız uygarlığa can vermiş olan Anadolu, halk müziği ile de dünyada önemli bir yere sahiptir. XVI. yüzyılda Anadolu halk ozanlarının Macaristan'da köy köy, şehir şehir dolaşarak bağlama eşliğinde türkülerini okuduğu bilinmektedir. Aynı tarihlerde davul, zurna ve Osmanlı mehter takımında bulunan diğer çalgılar, Avrupa ülkelerinde kullanılmaya başlanmıştır. 1620 tarihinden itibaren de Türk davulunun, Avrupa'nın bütün orkestralarında yer aldığı bilinmektedir (Tanses, 2005: 11). Görüldüğü gibi Türkülerin ve Türk müziğinin etkisi Doğu ile sınırlı kalmamış, Batı'ya da kendisini kabul ettirmiştir.

Türkü, Türk'e has bir müzik yapısını işaret etmektedir. Halk müziği, Batı'da Folk Music adıyla anılmakta ve içinde Folk Song olarak ifade edilen halk şarkılarını da barındırmaktadır. Bunlardan farklı olarak türkü, kavram ve içerik bakımından son derece farklıdır. Çünkü Batı'daki halk şarkılarının okuma yazması olmayan insanların ürettiği düşünülmekte ve bu üretimler bir sanat eseri olarak görülmeyerek zaman zaman düşük seviyeli bir üretim olarak varsayılmaktadır. Bu yaklaşım, Batı kültür üretimleri bakımından kısmî olarak isabetlidir. Ancak Türk kültüründe türkünün üretim ve icrası, bu anlayışla örtüşmemektedir. Türküyü ümmî kimseler üretebileceği gibi, okumuş, yüksek bir irfan ya da makam sahibi veya müzik alanında yetişmiş insanlar da üretebilmektedir (Eroğlu, 2017: 80).

Türkülerin Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kullanımı

İnsanlığın yeryüzündeki üretimlerinin ilklerinden olduğu düşünülen ritim, müziğin temelini oluşturmaktadır. Tabiat ile hem uyum içinde yaşayan hem de tabiat şartları ile mücadele etmek zorunda olan insanoğlu, doğal unsurların her birinde bir ritim keşfetmiştir. Rüzgârın sesinden, yaprakların hışırtısına, hayvanların sesinden suların şırıltısına kadar pek çok sesi işiten insanların taklit yolu ile bunları tekrarlaması, ritim ile birleştirerek

yeni ahenkli sesler üretmesi, zamanla müzik eserleri ortaya koymasını sağlamıştır.

Müzik, farklılık barındıran duygu ve düşüncelerin, kültürlerin ortak dili olarak insanlık için birleştirici bir rol oynamaktadır. Müziğin insanlık için üstlendiği bu önemli vazife, tanımını belli kalıplara hapsedmeyi imkânsız hâle getirmektedir. Çok boyutlu bir sanat olan müzik, yalnızca kendi varlığı ile sınırlı kalmamakta ve diğer alanlara kaynaklık etmektedir. Müziğin, bu yönüyle artık disiplinler arası çalışmayı zorunlu kılan bir sanat özelliği taşıdığı söylenebilir (Kışın, 2019: 1-2). Müziğin kültürler arasındaki farkındalığı artıran yönü, eğitim bilimlerinde de bir araç olarak kullanılmaktadır. Müziğin eğitim ve öğretim için bir araç olarak kullanılması, kadim bir geçmişe sahiptir. Özellikle evrensel bir dil oluşu yönü ile müzik, her birey için özgün bir karşılık bulmaktadır.

Platon'un ustası Sokrates'in konuşmalarını aktararak oluşturduğu Devlet kitabında müziğin, eğitimde bir araç kullanılması konusunda bir adım daha ileri giderek, eğitimin tüm özellikleri ile büsbütün müziğe dayandırılması gerektiğini ifade ettiği bilinmektedir. Platon'a göre müzikle yapılan eğitim, en üstün eğitim şeklidir. Çünkü ritim ve uyum, ruhu her şeyden çok kavrayarak, ruhun derinliklerine işlemektedir (Büyükyıldız, 2004: 24).

Kâşgarlı Mahmut'un kaleme aldığı yabancılara Türkçe öğretiminin önemli bir kaynağı sayılabilecek olan Dîvânü Lûgati't-Türk eserinden sonra büyük bir değişim getirecek sistemli adımlar atılmaya başlanmış, bu bağlamda yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında yapılan çalışmalar da günden güne artmaya devam etmektedir. Dil öğretiminde güncel içerikleri vererek geleneksel yöntemler dışında ortaya konacak özgün materyaller ve yöntemlere ihtiyaç olduğu bilinmektedir. Günümüzde tercih edilen geleneksel yöntemler, istenilen verimin alınmasını engellemektedir. Öğretmenin merkezde olduğu, yazı tahtası ve kitap arasında gidip gelen bir öğretim şekli, öğrenci katılımını azalttığı için öğrenimi güçleştirmektedir. Yapılan araştırmalarda görsel zekâ, müziksel-işitsel zekâ, matematiksel zekâ, sözel zekâ, bedensel zekâ gibi zekâ türlerinin varlığı tespit edilmiştir. Bireysel farklılığın zekâlar üzerinde de böylesine net görülmesi, eğitim ve öğretim metotlarında çoğulcu yöntemlerin kullanılmasının zorunluluğunu ortaya koymaktadır (Çangal, 2012: 2).

Çangal (2012)'a göre, yabancılara Türkçe öğretimi için türkülerin kullanılması, kültür taşıyıcısı olması bakımından faydalı olacağı gibi müziğin, bireyin ruh sağlığına ve zihin yapısına sağladığı katkılar bakımından düşünüldüğünde katkılar sağlayacak ve öğretimi renklendirerek olumlu yönde etkileyecektir. Çangal, bu olumlu etkilerin, *türkü dinleterek boşluk doldurma, koro oluşturma, türkü ezberleme, türkü ile ilgili sorular çözme* yöntemleri ile sağlanabileceğini savunmaktadır.

Yabancılara Türkçe öğretiminde şarkı, türkü ve ezgilerin kelime, deyim ve diğer kalıp ifade öğretiminde etkisi üzerine çalışmalar yapılmaktadır. Saka (2008) dil öğrenen bireylerin şarkı söylemeyi konuşmaktan daha zor bulmalarına rağmen şarkıların sesletimi geliştirmede son derece faydalı olduğunu söylemektedir. Demirci (2019) Türkiye'de Yabancı Dil Olarak Türkçe öğretiminde bugüne kadar yapılan 15 bilimsel tez çalışmasında nitel doküman analizinin yanı sıra nicel ölçümler de yapıldığını ve bu analiz sonuçlarına göre; yabancı dil öğretiminde şarkı ve müzik kullanımının öğretmenler ve öğrenciler üzerinde % 69 ile % 91.1 oranında olumlu katkılar sağladığını söylemektedir. Çoban (2022) Karadeniz Horon müziğinin yabancılara Türkçe öğretiminde kullanımı ile ilgili yaptığı çalışmada Karadeniz'e Doğru adlı horonun 34 farklı deyim içermesi sebebiyle Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde önemli bir parça olacağı sonucuna ulaşmıştır. Standart Türkiye Türkçesinde yer alan deyimlere ek olarak Karadeniz yöresi ağızlarına ait deyimlerin de öğrenciler tarafından bilinip öğrenilmesinin öğretime değer katacağını ifade etmektedir. Türküler ve şarkılar dilin düzgün öğrenilmesinin ve kullanımını sağlamak açısından popüler kültür ezgileri ile karşılaştırıldığında daha doğal bir kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Kana, Özekinci, Kızıldağ, Uzan (2017) Yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilerin telaffuzu hatalı şarkıları dinlediklerinde dilbilgisi kullanımlarında da şarkıdan duydukları hataları, yazıya da duydukları gibi geçirdiklerinden bu durumun hem derslerinde hem de günlük hayatta kullandıkları Türkçe bilgilerinde bozulmaya yol açtığını ifade etmektedirler. Bu sebeple dil öğretiminin işitsel yanının önemi dikkate alındığında seviyelere uygun olarak belirlenen deyimlerin bağlam içerisinde ve doğal dille öğretilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Bir diğer önemli husus ise deyim öğretiminde bağlama uygun olarak etkinlikleri çeşitlendirmek olmalıdır. Bu çalışma, türkülerdeki bağlamdan hare-

ketle tespit edilen deyimleri çeşitli etkinliklerle pekiştirmeyi ve bu sayede öğrenmeyi kolaylaştırmayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın Amacı

Avrupa Dilleri Ortak Çerçeve Metnine göre B1 ve daha üst seviyelerdeki öğrencilerin hedef dile ait mecazlı anlatımları da içeren deyimleri ve atasözlerini de öğrenmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı, türkü metinlerinden ve türkülerin akılda kalıcı ezgilerinden hareketle yabancılara Türkçe öğretiminde deyimlerin kullanılmasına dair B1 ve B2 seviyelerine uygun öneriler sunmaktır.

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden tarama yöntemi kullanılmıştır. Karasar'a (2000, s.77). göre tarama modelleri, geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey, ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Bu çalışmanın ilk bölümünde halk kültürü unsurlarından olan türkülerin genel değerlendirmesi yapılmış ve yabancılara Türkçe öğretiminde türkülerin öneminden bahsedilmiştir. Türküler, çok geniş bir coğrafyaya yayılmış halk kültürü unsurları olduğu için bu çalışmanın örneklemini Tokat türküleri oluşturmaktadır. Bu çalışma kapsamında yaklaşık on bin türkünün yer aldığı internet sitesindeki 113 Tokat türküsünün tamamı taranmış ve yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılabilecek, içinde B1 ve B2 seviyeleri için uygun deyimler geçtiği düşünülen 10 türkü tespit edilmiştir. Sonrasında bu deyimler açıklanmış ve hangi seviyede hangi etkinliklerle kullanılabileceğine dair birtakım öneriler sunulmuştur.

Bulgular

Deyimler dilin zenginliğini, inceliklerini ve derinliğini barındırdığı için yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde son derece önemli olmasına rağmen soyut ve mecaz anlam taşıdıkları için öğretilmesi kolay olmamaktadır. Bu nedenle deyimler, yabancı dil öğrenenlerin dil seviyeleri göz önünde bulundurulurken belirli kıstaslara göre seçilmelidir. Seviyeye uygun olarak deyimler belirlenirken hedef kitlenin hazırbulunuşluk düzeyine dikkat edilmeli bilinenden bilinmeyene, basitten karmaşığa doğru bir seyir iz-

lenmelidir. Topçu'nun (1999) ifade ettiği gibi deyim öğretiminde günlük dildeki kullanım sıklığı göz önünde bulundurulmalıdır. Yabancı dil öğretiminde deyimlerin kullanım sıklığıyla ilgili yapılan çalışmalarda, evrensel bir anlam taşıdığı için organ adları ve renklerle oluşturulan deyimlerin daha sık kullanıldığı görülmektedir. Koçak (2012) Türkçe ve Almandaki deyimlerin günlük dildeki yerini incelediği çalışmasında 82 deyimden 43 tanesinin organ adlarıyla ilgili olduğunu ortaya koymuştur. Tokat türkülerinde geçen deyimlerin esas alındığı bu çalışmada da “nazar değmek, gözünde tütme, beli bükülmek, kulak asmak, ağzı dili yanmak, gönül kırmak, gözleri açık gitmek” deyimleri organ adları barındırırken “sarıp solmak” deyimini renk anlamı barındırmaktadır. “Müjde vermek, ekmekten aştan kesilmek” deyimini de günlük hayatta çok kullanılan deyimler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yabancı dil öğretiminde B1 düzeyinden itibaren seçilen deyimler, öğrencilerin soyut ve mecazlı ifadeleri kullanmaya başlamalarını destekler nitelikte olmalıdır. Tokat türkülerinde geçen 10 deyim belirlendiği bu çalışmada hangi deyim hangi seviye için ve hangi etkinliklerle kullanılacağına ilişkin etkinlik örnekleri sunulmuştur.

Tablo 1. *Deyim öğretimi için kullanılan türküler hakkında bilgiler ve seçilen deyimler*

Deyim Geçen Tokat Türkülerinin İsmi	Repertuar Numarası	Türküde Geçen Deyimler
Armuttan kayacağım	362	Nazar değmek
Başındaki yazmayı sarıya mı boyadın?	1208	Sarıp solmak
Bülbül ne ötersin virandır bağın	1193	Ekmekten aştan kesilmek
Dereler gölgelendi	2003	Gözünde tütme
Evleri görünüyor	2501	Müjde vermek
Hak Muhammet Ali göndermiş	3007	Beli bükülmek
Hamam yaptım taşına	2941	Gönül kırmak
Şu Almus'un dibeği	3340	Kulak asmak
Bir güzelin hasretinden ahından	2271	Ağzı dili yanmak
Karşıdan âşık gider	736	Gözleri açık gitmek

1. Deyimler İçin Etkinlik Örnekleri

Çalışmada yabancılara Türkçe öğretiminde deyim öğretimi için kullanılması önerilen Tokat türkülerinden on tanesi seçilerek alıntılanmış ve etkinlik önerileri ile on ayrı maddede ortaya konmuştur:

1.1. Nazar Değmek

“Armuttan kayacağım
Sallan gel bakacağım
Yârime nazar değmiş
Nazarlık takacağım”.

Kıskançlık ya da hayranlıkla bakmaktan dolayı bir şeye çöken uğursuzluk, eş anlamlısı göze gelmek manalarına gelen nazar değmek deyimini, türkü dinletilerek sezdirilir. Sonrasında Barış Manço'nun nazar eyle şarkısı öğrencilere dinletilir. Şarkıda geçen nazar ve başka kelimeler boş bırakılır ve öğrencilerden duyduklarını yazmaları istenir. Dinleme-tamamlama etkinliğinden sonra öğrencilere nazar boncuğu gösterilir ve anlamının ne olabileceği sorulur. Nazar değmek deyiminin açıklaması verilir. Nazar boncununun Türk kültüründe hangi amaçlarla kullanıldığı anlatılır. Öğrencilere kendi kültürlerinde buna benzer inanışların olup olmadığı sorulur. Etkinlik hem B1 hem B2 seviyesindeki öğrenciler için uygulanabilir.

1.2. Sararıp Solmak

“Başındaki yazmayı da
Sarıya mı boyadın
Neden sararıp soldun da
Sevdaya mı uğradın”.

Benzi belirgin biçimde, gittikçe daha çok solmak, yüz rengi soluklaşmak anlamına gelen sararıp solmak deyiminin geçtiği Tokat türküsü öğrencilere dinletilir. Tokat'ın geleneksel yazma işlemeciliği ile ilgili bazı görseller gösterilerek buradaki renkler üzerinden konuya giriş yapılır ve sarı bir yazma görseli üzerinden İnsanların hasta olduğu nasıl anlaşılır? sorusu sorulur. Cevaplar alınır. Hasta olduğu zaman yüz renginin nasıl olduğu sorulur. Çiçek ve solmuş çiçek resmi gösterilir. Nihayetinde sararıp solmak kelimesinin anlamı söylenir. Hangi durumlarda insanın sararıp solacağı

üzerine sorular yöneltilir. Korku, hastalık, stres, endişe gibi gelen cevaplara aşk ve seveda da eklenir. Bir diğer türkü Sarardım ben sarardım türküsü de ödev olarak öğrencilere verilebilir. Sararıp solmak B1 seviyesindeki öğrenci etkinliği olarak uygulanabilir.

1.3. Ekmekten Aştan Kesilmek

“Kurulu yay idim ben de açıldım

Dolu badeyidim (de) indim eksildim

Ekmekten aşdan (da) sudan kesildim

Yar senin derdine ben yana yana”.

Bir sebep yüzünden yemeyi içmeyi bırakmak anlamına gelen deyim öğretimi için ekmek kelimesi etrafında bir kavram haritası oluşturulur. Un, ekmek, değirmen, değirmenci, pide, taze, bayat gibi kelimelerle konuya giriş yapılır. Öğrencilere ekmek deyince akıllarına ne geldiği söylemeleri istenir. Türk kültüründe ekmek hakkındaki öneme dair bilgiler verilir ve ekmeğin pek çok deyimde kullanıldığı söylenir. “Ekmek aslanın ağzında, ekmeğini taştan çıkarmak, ekmek elden su gölden yaşamak, ekmeğini eline almak” gibi deyimlerin hangi anlamda kullanıldığı sorulur. Sonrasında ise “Ekmekten aştan kesilmek” deyiminin anlamı açıklanır. Bu deyim B2 seviyesindeki öğrenci etkinliği olarak uygulanabilir.

1.4. Gözünde Tütmek

“Dereleler katar oldu

Baş başa çatar oldu

Ela gözlü sevdiğim

Gözümde tüter oldu”.

Çok özlemek anlamında kullanılan gözünde tütmek deyimini aktarılırken önce öğrencilere şu an en çok özledikleri şeyin ne olduğu, gözlerinde ne tüttüğü sorulur. Alınan cevaplardan sonra gözünde tütmek deyiminin anlamı söylenir. Tütmek kelimesinin, sigara, duman, ateş gibi kelimelerle birlikte kullanıldığı belirtilir. Bu deyim B1 seviyesindeki öğrenci etkinliği olarak uygulanabilir.

1.5. Müjde Vermek

“Evleri uçta yârim

*Ver bana müjde yârim
Bastiğın topraklara
Kılayım secde yârim”.*

Bir kimseye sevindirici, mutlu bir haberi ulaştırmak anlamına gelen müjde vermek deyimini anlatılırken sana çok güzel/harika/muhteşem bir haberim var cümlelerini söylemek yerine müjde vermek deyiminin kullanılabileceği anlatılır. İnsanlara hangi durumlarda müjdeli haber verilebileceği sorulur. En son ne zaman müjdeli bir haber aldıkları cümle içinde kullandırarak bilgi pekiştirilir. Bu deyim B1 seviyesindeki öğrenci etkinliği olarak uygulanabilir.

1.6. Beli Bükülmek

“Kömür gözlüm yollarımı gözlermiş
Bekleme yolumu gelemem dilber
Eşim dostum yaranlarım özlermiş
Büküldü bellerim gelemem dilber”.

Derin bir kederden dolayı mukavemetini yitirmek anlamında kullanılan beli bükülmek deyimini anlatılırken fiziksel olarak zor işleri yaparken nelelerin olabileceği sorulur. Bükülmek kelimesinin anlamının tam anlaşılması için bükülen nesnelere öğrencilere gösterilir. Ağır yük taşıma durumunda vücudun neresinde ağrıların oluşacağı düşünüldükten sonra ise fiziksel olarak yaşadığımız şeyi duygusal olarak da yaşayabileceğimiz ifade edildikten sonra türkü dinletilerek türkü yakıcısının belinin bükülmesi kısmına odaklanma sağlanır. Türküde bel bükülme kullanımının sebepleri sorulur. Bu deyim B2 seviyesindeki öğrenci etkinliği olarak uygulanabilir.

1.7. Gönül Kırmak

“Hamam yaptım taşına
Yârimin tafasına
Kırdın güzel gönlümü
Haber ver ustasına”.

Birini çok üzecek, gücendirecek davranışta bulunmak anlamlarına gelen gönül kırmak deyimini için öncelikle fiziksel olarak kırma kavramı üzeri-

ne odaklanılır. Öğrencilerden kırılabilen şeyleri söylemeleri istenir. Neler kırılabilir? (cam, bardak, tabak, telefon, kol, bacak vb.) Kırmak-Kırılmak sözcüğünün Türkçede başka hangi anlamda kullanıldığı söylenir; yakın anlamlıları verilir, edilgenlik konusu hatırlatılır. Gönül kırmak deyiminin anlamı söylenir ve öğrencilerden kırmak ve kırılmak üzerine kendi hayatlarından hikâyeler anlatmaları istenir. Bu deyim B1 seviyesindeki öğrenci etkinliği olarak uygulanabilir.

1.8. Kulak Asmak

“Hatice boyun yosma

Çorapsız yere basma

Sen benimsin ben senin

Her söze kulak asma”.

Aldırmamak, önem vermemek, dinlememek, aldırış etmemek anlamlarına gelen kulak asmak deyiminin geçtiği türkü dinlenir. Türküdeki her söze kulak asma mısrası üzerinde durulur. Bir yerde bir şey asılı kaldığında orada ne olacağı sorulur. Asılı kalma durumunun çevrede olup biten her şeye maruz kalınacağı anlamı üzerinden kulağın asılı kalması cisimleştirilerek anlatılır. Kulak kelimesinin geçtiği diğer yaygın deyimler de hatırlatılır. Kulak asmak/kulak kesilmek arasındaki zıtlık ilişkisi verilebilir. Bu deyim B2 seviyesindeki öğrenci etkinliği olarak uygulanabilir.

1.9. Ağzı Dili Yanmak

“Sıtkı ’yam çekmişem gayet zarı ben

Dilerim ki muradıma erem ben

Bir hayırsız yar elinde kaldım ben

Ağzımda dillerim yandı ha yandı”.

Yaşadığı kötü bir tecrübeden ötürü üzüntü ve eziyet çekmek, zarara uğramak anlamında kullanılan ağzı dili yanmak deyiminin anlatılması için türkü dinletilir. Türkü dinletildikten sonra ağzın ve dilin ne zaman yanacağı sorulur. “Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer.” atasözü hakkında bilgi verilir. Acı yemekler üzerine odaklanılarak kendi yemek kültürlerindeki acı-tatlı üzerine konuşulması sağlanır. Buradan hareketle acı ve sıcak kelimeleri üzerinden Türkçe kelimeler verilir. Acı kelimesinin fiziksel karşılığı dışındaki mecazi çağrışımları hakkında sorular sorulur. Bu deyim hem

B1 hem de B2 seviyesindeki öğrenci etkinliği olarak uygulanabilir.

1.10. Gözleri Açık Gider

*“Karşıdan âşık gider
Yükünen kaşık gider
Sevdiğimi almazsam
Gözlerim açık gider”.*

Gerçekleşmesini çok istediği bir dileğinin yerine gelmesini görmeden ölmek anlamına gelen deyim türkü dinlendikten sonra ifade edilir. Öğrencilere Türkçede ölmek yerine kullanılan kelime ve kelime grupları verilir. Ölmek, vefat etmek, dünyasını değiştirmek, gitmek, öbür dünyaya gitmek, göçmek gibi kelimelerin yanı sıra gitmek kelimesinin de ölmek anlamında kullanılabileceği vurgulanır. Sonra sevdiğimi almazsam gözlerim açık gider ifadesinden ne anladıkları sorulur; deyim anlamı verilir. İlgi çekmek için gözlerin açık kalmasının mecazen hâlâ görme isteği ifade edebileceği beyan edilir. Sonrasında ise boşluk doldurma etkinliği yapılır. .... yapmazsam gözlerim açık gider şeklinde öğrencilerin verdiği cevaplarda gelen ilginç olanlar üzerinden öğretim tamamlanır. Bu deyim B1 seviyesindeki öğrenci etkinliği olarak uygulanabilir.

Sonuç ve Öneriler

Yabancılarla Türkçe öğretimi alanında otantik materyal üretimi konusunda halkbilim unsurlarının kullanılması önerilmektedir. Bunun için seçilecek olan halkbilim ve halk edebiyatı unsurlarının mutlak surette öğrencilerin Türkçe seviyesine uygun olması gerekmektedir. Seçilen eserlerdeki dilin pratik dile uygun olması, günlük hayatta kullanılmayan kelimeler içermemesi gibi özellikleri sağlamlasına da azami dikkat edilmelidir.

Tekşan ve Süğümlü (2018) “Türkülerin Türkçe Eğitiminde Kullanılabilirliği” adlı çalışmalarında türkülerin ve sözlü kültür ürünlerinin Türkçenin dört temel dil becerisini kazandırma sürecinde ve Türk kültürünün öğretilmesinde yararlı olduğu yönünde sonuçlar ortaya koymuşlardır. Alan yanzındaki diğer çalışmalar dikkatle incelendiğinde yabancılarla Türkçe öğretiminde deyimlerin daha çok sıklık analizlerinin yapıldığı, Yabancılarla Türkçe öğretimi alanındaki ders kitaplarında en fazla kullanım özellikleri üzerinde durulduğu, eylem odaklı çalışmalar ile deyimlerden yabancılarla

Türkçe öğretiminde daha çok yararlanması gerektiğinin önerildiği görülmektedir. Koparıcı (2019) B1 seviyesindeki öğrencilere deyimlerin nasıl öğretilmesi gerektiği konusundaki çalışmasında deyim gibi geniş söz varlığı içeren ve diğer söz gruplarından ayrı değerlendirilmesi gereken doğal bir dil kaynağı ile ilgili etkinlik temelli öğretim yapılması gerektiğini savunmaktadır. Sevindik (2020) çalışmasında dilin özlü öğretimi ve kültürlerarası tecrübelerin, uyarların ve dikkatlerin karşılaştırılmasında Türk atasözlerinin ve deyimlerin motivasyon artırıcı bir unsur olarak kullanıldığı saptamıştır.

Kalfa (2013) da sözlü kültür unsurlarımız olan halk hikâye, masal, efsane, destan, mani, deyim ve atasözleri ve diğer sözlü kültür ürünlerinin, Türkçe öğretiminde drama, oyun, diyalog ve iletişime yönlendirme açısından çok uygun metinler olduğunu ifade etmektedir. Bu metinlere ders kitaplarında gerektiği ölçüde yer verildiğinde dört temel dil becerisini geliştirmeye önemli katkılar sağlayacağını söylemiştir.

Bu çalışmada Tokat türkülerinde geçen ve B1-B2 seviyesindeki öğrencilere uygun olduğu düşünülen deyimlerin günlük hayatta kullanılan deyimler olmasına dikkat edilmiştir. Çalışmadaki örneklerin dışında çok daha farklı örneklerin farklı etkinlik ve bağlamlarla hedef öğrencilere öğretilebileceği yapılan türkü taramasında görülmüştür. Etkinlik bazında da eğiticilerin öğretim tarzı ve öğrencilerin yaş gruplarına göre çeşitli görsel ve işitsel malzemeler de kullanılarak farklı etkinliklerin geliştirilebileceği anlaşılmıştır.

Araştırma ve Yayın Etiği

Bu çalışmada, Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'nde belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergede Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler başlığı altında açıklanan eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik Kurul İzni

Araştırma, etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Çıkar Çatışması

Araştırmada, çıkar çatışmasına yol açacak herhangi bir husus bulunmamaktadır.

Kaynakça

- [1] Abbasova, İ. ve Akkaynak, Ö. (2017). Türkünün kültürümüzdeki yeri ve önemi. *Musiqi Dünyası* 4 (73), 7848-7854.
- [2] Akalın, L. S. (1972). *Edebiyat terimleri sözlüğü*. Genişletilmiş 3. Baskı. İstanbul: Varlık Yayınları.
- [3] Büyükyıldız, Z. (2004). *Kültür taşıyıcısı olarak Türk halk müziği TRT ve özel radyo örnekleri* (doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- [4] Çangal, Ö. (2012). Yabancılara Türkçe öğretiminde kültür taşıyıcısı olarak türküler. *Gazi Üniversitesi Türkçe Araştırmaları Akademik Öğrenci Dergisi*, Yıl, 2.
- [5] Çoban, İ. (2022). Yabancılara Türkçe öğretiminde müziğin yeri: Bir horon örneği. *Bezgek Yabancılara Türkçe Öğretimi Dergisi*, 1(1), 20-37.
- [6] Demirci, E.Ö. (2019). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Şarkı Kullanımı Seviye A1* (yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.
- [7] Eroğlu, T. (2017). Türkü nedir?. *Kesit Akademi Dergisi*, (7), 78-91.
- [8] Güleç, İ. (2017). *Anonim halk edebiyatı* (ikinci baskı). Kitabevi: İstanbul.
- [9] Kabaklı, A. (2008). *Aşık edebiyatı* (ikinci baskı). Türk Edebiyatı Vakfı: İstanbul.
- [10] Kalfa, M. (2013). Yabancılara Türkçe öğretiminde sözlü kültür unsurlarının kullanımı. *Milli Folklor*, Yıl 25, Sayı 97.
- [11] Kana, F. Özekinci, Z. Kızıldağ, İ. Uzan, M. (2017). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde günümüz popüler şarkıların dilin doğru kullanımına etkisi. *Aydın Tömer Dil Dergisi*, 2.
- [12] Karasar, N. (2000). *Bilimsel araştırma yöntemi*, (10. baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- [13] Kişin, Y. (2019). *Halk Türkülerinde Protest Olgu Ve Ruhi Su* (yüksek lisans tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sivas.
- [14] Koçak, M. (2012). *Türkçe ve Almandaki deyimlerin günlük iletişimdeki yeri ve yabancı dil öğretimine yansımaları* (yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- [15] Koparıcı, I. F. (2019). *Yabancı dil olarak Türkçe b1 seviyesinde deyim öğretimi / öğrenimi* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.
- [16] Sevindik, A (2020). Yabancılara Türkçe öğretiminde halkbilimsel unsurların kullanımı. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi. Sonbahar Özel Sayı*, 12-21.
- [17] Tanses, H. (2005). *Öyküleriyle halk türküleri*. İstanbul: Say Yayınları.
- [18] Süğümlü, Ü & Tekşan, K. (2018). Türkülerin Türkçe eğitiminde kullanılabilirliği. *Sakarya University Journal of Education*, 8(4), 286-299.
- [19] Topçu, N. (1999). Fransızca Ve Türkçede rakamlı deyimlerin karşılaştırmalı incelenmesi ve Fransızca yabancı dil öğretiminde kullanımları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 15, 173-180.
- [20] Yöre, S. (2012). Kırşehir yöresi halk müziği kültürünün kodları ve temsiliyeti. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 563-584.
- [1] <https://www.repertukul.com/> (12.08.2022).

Extended Abstract

Rhythm, which is thought to be one of the first productions of humanity on earth, make up the basis of music. Human beings, who both live in harmony with nature and have to struggle with natural conditions, have discovered a rhythm in each of the natural elements. Hearing many sounds, from the sound of the wind to the rustling of leaves, from the sounds of animals to the murmur of water, people's repetition of them through imitation, combining them with rhythm and producing new harmonious sounds,

have enabled them to produce musical works over time. Most of the folk music known in Anatolia, which are one of the Turkish folk poetry genres, spread from generation to generation, and the first one who sang them was forgotten in time in this way. In terms of, folk songs are considered among the anonymous folk literature products. The aspect of music that raises awareness between cultures is also used as a way in educational sciences. The use of music as a tool for education and training has an ancient history. Music, especially as a universal language, finds a unique response for every single person.

According to Common European Framework of Reference for Languages Foreign Language Teaching, students at B1 and higher levels are required to learn idioms including figurative expressions of the target language. The aim of this study is to offer suggestions on the use of idioms in teaching Turkish as a foreign language, based on the texts of folk songs. In the research, scanning method, one of the qualitative research methods, was used. In the first part of the study, a general evaluation of folk songs, which are elements of folk culture, was made and the importance of folk songs in teaching Turkish to foreigners was mentioned. Since folk songs are elements of folk culture spread over a wide geography, the study is limited to Tokat folk songs. Within the scope of this study, all 113 Tokat folk songs on the <https://www.repertukul.com/> site were scanned and 10 songs that were thought to contain appropriate idioms that could be used in teaching Turkish to foreigners were determined.

The folk songs determined based on the data obtained after the scans are listed: The folk song with repertoire number 362 called *i will slide from the pear* For the teaching of the idiom *to touch the evil eye*, *Did you paint the inscription in your head yellow?* Repertory number 1208, For the teaching of the idiom, *nightingale, what do you sing, your vineyard is ruined* repertoire number 1193, For the teaching of the phrase “*Been cut from bread,*” Repertoire number 2003, The song “*Streams are shaded*”, For the teaching of the phrase “*looking forward,*” 2501 repertoire The folk song with repertoire number 3007, for the teaching of the idiom *to give good news*, the song with repertoire number 3007 called *Hak Muhammet Ali sent*, for the teaching of the idiom *to be bent, the back* with repertoire number 2941, called *I made hamam for the stone*, for the teaching of the idiom *to*

break the heart, the folk song with repertory number 3340 called Almus's mortar, For the teaching of the phrase "listen carefully", the folk song with repertoire number 2271 named "A beautiful's longing", For the teaching of the idiom with the tongue burning, the folk song with repertoire number 736 called "Kardan lover goes in love" was chosen for the teaching of the phrase "Go with your eyes open". In the study, activity suggestions were created about 10 folk songs and idioms in the folk songs. Three of the teaching activities in the study are expressed as follows: To teach the idiom "to touch the evil eye", the phrase "to touch the evil eye", which means bad back due to looking at something with envy or admiration, is implied by listening to a folk song. Afterwards, students listen to Barış Manço's "Eye the Evil Eye" song. Evil eye and other words in the song are left blank and students are asked to write down what they hear. After the listening-completion activity, students are shown the evil eye bead and asked what it could mean. An explanation of the idiom to touch the evil eye is given. It is explained what the evil eye bead is used for. Students are asked whether there are similar beliefs in their own culture. In order to teach the idiom "to turn yellow", the students are played the folk song "Tokat", in which the phrase "fading wither", which means to fade more and more, is used. How do you know if people are sick? the question is asked. Answers are received. When he/she is sick, he/she is asked what his face color is. Picture of flower and wilted flower is shown. Finally, the meaning of the word turn yellow is said. Questions are asked about in which situations a person will turn yellow and fade. Love and passion are added to the answers that sound like fear and illness. Another folk song, I would turn yellow, can be given to students as homework. For the teaching of the idiom to go with his eyes open, the idiom meaning to die without seeing the fulfillment of a wish that he very much wants to come true is expressed after listening to the folk song. Students are given the words and phrases used in Turkish instead of dying. It is emphasized that in addition to words such as dying, passing away, changing one's world, leaving, going to the next world, emigrating, the word "going" can also be used in the sense of dying. Then they are asked what they understand from the expression "If I can't take my loved one, my eyes will go open"; the meaning of the phrase is given. It is stated that keeping the eyes open to attract attention can metaphorically still express a desire to see.

It is recommended to use folklore elements in the production of authentic material in the field of teaching Turkish to foreigners. For this, the elements of folklore and folk literature to be selected must absolutely be suitable for the level of Turkish learning of the students. Care should be taken to ensure that the language of the selected works is suitable for practical language and does not contain words that are not used in daily life. This was taken into account in the folk songs used in the study; In addition, attention was paid to include idioms used in daily life. It has been seen in the folk song survey that different examples can be found apart from the examples given in the study. On the basis of activity, it was understood that different activities could be developed according to the teaching style of the trainers and the age groups of the students.